

برای حمایت از حقوق پدیدآوران



دانشگاه سمنان  
دانشکده علوم انسانی  
گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان

# احکام و آثار شبیه‌سازی انسانی در فقه امامیه و حقوق ایران

استاد راهنما

دکتر مهدی موحدی محب

استاد مشاور

دکتر مجتبی جعفری

نگارش

زهرا ملکی سرناوه

مهر ۱۳۹۵

**کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات، و نوآوری‌های**

**ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه / رساله، متعلق به دانشگاه سمنان است.**



دانشگاه گیلان  
دانشکده علوم انسانی

باسمه تعالی

شماره : .....  
تاریخ : .....  
پوست : .....

### صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با عنوان :

خانم زهرا ملکی سرتاوه - ۹۳۱۲۲۳۷۰۰۷ - فقه و مبانی حقوق اسلامی

احکام و آثار شبیه سازی انسانی در فقه امامیه و حقوق ایران

دانشکده علوم انسانی

در ساعت ۱۵ روز شنبه مورخ ۹۵/۰۷/۱۷ - در محل سمعی و بصری

با حضور استادان محترم راهنما ، مشاور و هیأت داوران تشکیل گردید و در این جلسه پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت .

نامبرده نمره (به عدد احروف) ۱۸/۴۳ / مجده رحیل درصم با درجه بسیار خوب دریافت نمود .

استاد راهنما

دکتر مهدی موحدی محب

استاد راهنما :

استاد مشاور

دکتر مجتبی جعفری

استاد مشاور :

استاد داور داخلی

دکتر حمید مسجد سزایی

استاد داور داخلی خارجی :

استاد داور خارجی

دکتر مصطفی جباری

استاد داور داخلی خارجی :

دکتر بهروز گل محمدی  
رئیس دانشکده علوم انسانی

دکتر قدرت الله خیاطیان  
معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی

### \*\*\* تعهدنامه \*\*\*

اینجانب زهرا ملکی سرناوه دانشجوی کارشناسی ارشد رشته الهیات گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه سمنان، دانشکده علوم انسانی تعهد می‌نمایم که محتوای این پایان نامه نتیجه تلاش و تحقیقات خود بوده و از هیچ منبعی کپی برداری نشده و به پایان رسانیدن آن نتیجه تلاش و مطالعات مستمر اینجانب و راهنمایی و مشاوره اساتید محترم بوده است و در صورت اثبات خلاف مندرجات فوق، به تشخیص دانشگاه مطابق با ضوابط و مقررات حاکم (قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی، ضوابط و مقررات آموزشی، پژوهشی و انضباطی...) با اینجانب رفتار خواهد شد و حق هر گونه اعتراض در خصوص احقاق حقوق مکتسب و تشخیص و تعیین تخلف و مجازات را از خویش سلب می‌نمایم. در ضمن، مسئولیت هر گونه پاسخگویی به اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی و مراجع ذی صلاح (اعم از اداری و قضایی) به عهده اینجانب خواهد بود و دانشگاه هیچگونه مسئولیتی در این خصوص نخواهد داشت.

امضا



۹۵، ۷، ۲۳

**تقدیم به**

**خوبان زندگی‌ام، اولین آموزگارِ انم**

**مادر مهربانم**

**و**

**پدر فداکارم**

**که لحظه‌لحظه از چشمه‌سار زلال حضورشان سیراب می‌شوم**

**و بادلی مملو از عشق و محبت بر دستانشان بوسه می‌زنم**

**و**

**همسر عزیزم**

**که اسطوره زندگی‌م، پناه خستگی‌م و امید بودنم است**

## تشکر و قدردانی

اینک که با لطف الهی کار نگارش پایان‌نامه به پایان رسیده است، وظیفه خود می‌دانم که کمال تقدیر و تشکر خود را تقدیم کسانی کنم که در این مسیر پرفراز و نشیب لحظه‌ای از راهنمایی اینجانب دریغ نکردند. از راهنمایی‌های ارزنده استاد گرامی **دکتر مهدی موحدی محب** که در تمام مراحل انجام این پژوهش دلسوزانه و استادانه مرا یاری کرده، وقت گران‌بهایشان را صرف آموختن من نمودند و از استاد گرامی **دکتر مجتبی جعفری** که به‌عنوان استاد مشاور در مراحل مختلف پژوهش باره‌نمایی و ارشاد به اینجانب، کمک بسیاری را در انجام و اتمام این پایان‌نامه داشته‌اند، نهایت تشکر امتنان را دارم و از درگاه خداوند منان عمر باعزت و زندگی پر نعمت و گامی استوار برای آن جنابان مسألت دارم.

# احکام و آثار شبیه‌سازی انسانی در فقه امامیه و حقوق ایران

## چکیده

شبیه‌سازی، تولید موجود زنده بدون انجام عمل لقاح است و شبیه‌سازی انسان، یکی از مواردی است که واکنش‌ها و عکس‌العمل‌هایی در سراسر جهان برانگیخته است. هرچند در مجموع، با اصل قضیه‌ی شبیه‌سازی، مخالفت نمی‌شود ولی از لحاظ حکم ثانوی به دلیل تالی فاسدهایی که از بعد اخلاقی و حقوقی وجود دارد، باید معتقد به حرمت شد. یکی از نگرانی‌های مخالفان شبیه‌سازی، از بین رفتن بنیان خانواده و روابط خانوادگی است. این تحقیق با استفاده از روش توصیفی، تحلیلی به احکام و آثار شبیه‌سازی انسانی در فقه امامیه و حقوق ایران پرداخته است. در این تحقیق آمده است که، در دین اسلام پیروان تمام مذاهب سنی، هر نوع شبیه‌سازی را مطرود دانسته و همانند کلیسا با آن مخالفت کرده‌اند، اما مذهب شیعه با انجام این کار برای اهداف درمانی و پزشکی و همچنین انجام آن بر روی جانوران موافق است. از نظر حقوقی، در شبیه‌سازی، فرد تولیدشده، کاملاً شبیه فرد صاحب ژن خواهد بود که این عامل مهمی برای یافتن مجرم است. با این عمل، شخص صاحب ژن می‌تواند جرائمی را مرتکب شود و از چنگال قانون بگریزد، آنگاه عمل خویش را به فرد تولیدشده، نسبت دهد یا برعکس. بنابراین، حقوق و آزادی طرفین، سلب خواهد شد.

**کلمات کلیدی:** شبیه‌سازی، فقه امامیه، حقوق افراد، قانون و عمل لقاح



## فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱- فصل اول: کلیات	۱
۱-۱- پیشگفتار	۲
۲-۱- مقدمه	۲
۳-۱- بیان مسئله	۳
۴-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق	۴
۵-۱- جنبه‌ی نوآوری تحقیق	۶
۶-۱- اهداف تحقیق	۶
۷-۱- سؤالات تحقیق	۶
۸-۱- فرضیه‌های تحقیق	۶
۹-۱- پیشینه‌ی تحقیق	۷
۱۰-۱- ساختار تحقیق	۹
۱۱-۱- روش تحقیق	۹
۲- فصل دوم: مبانی نظری (مفهوم شناسی، شبیه‌سازی در فقه، حقوق و علم پزشکی، پیشینه، شیوه‌ها و گونه‌شناسی شبیه‌سازی)	۱۰
۱-۲- مقدمه	۱۱
۲-۲- تعریف شبیه‌سازی	۱۱
۱-۲-۲- معنای لغوی	۱۱
۲-۲-۲- معنای اصطلاحی	۱۲
۳-۲- شبیه‌سازی در فقه	۱۲
۴-۲- شبیه‌سازی در حقوق موضوعه	۱۴
۵-۲- شبیه‌سازی در علم پزشکی	۱۵

۶-۲	پیشینه‌ی شبیه‌سازی	۱۶
۷-۲	تحلیل زیستی شبیه‌سازی	۲۰
۷-۲-۱	انواع تکنیک‌ها و روش‌های شبیه‌سازی	۲۰
۷-۲-۲	گونه‌های شبیه‌سازی	۲۳
۸-۲	ضرورت توجه به اخلاق در زمینه‌ی شبیه‌سازی	۲۶
۸-۲-۱	اصول بنیادین اخلاقی در شبیه‌سازی	۲۷
۸-۲-۲	مسائل اخلاقی ناشی از شبیه‌سازی انسانی	۲۹
۸-۲-۳	تغایر یا عدم تغایر اخلاق و شبیه‌سازی انسانی	۳۱
۹-۲	جوانب مثبت و منفی شبیه‌سازی انسانی	۳۵
۹-۲-۱	مزایای شبیه‌سازی انسانی	۳۵
۹-۲-۲	معایب شبیه‌سازی	۳۵
۱۰-۲	واکنش‌های جهانی درباره‌ی شبیه‌سازی	۳۶
۱۱-۲	دیدگاه اندیشمندان درباره‌ی چگونگی توسعه‌ی شبیه‌سازی	۳۸
۳- فصل سوم:	احکام تکلیفی وضعی شبیه‌سازی انسانی از منظر علمای شیعه و سنی	۴۰
۳-۱	حکم تکلیفی شبیه‌سازی انسانی	۴۱
۳-۱-۱	ادله‌ی علمای شیعه و سنی در شبیه‌سازی انسان	۴۱
۳-۱-۲	جواز مطلق شبیه‌سازی انسانی	۴۵
۳-۱-۳	دلایل فقهای شیعه	۴۶
۳-۱-۴	دلایل فقهای سنی	۴۸
۳-۱-۵	جواز محدود شبیه‌سازی انسانی	۴۹
۳-۲	دلایل نظریه حرمت	۴۹
۳-۲-۱	دلایل فقهای شیعه	۵۰
۳-۲-۲	دلایل نظریه حرمت از دید فقهای سنی	۵۳

- ۳-۲-۳ حرمت اولی شبیه‌سازی انسانی ..... ۶۲
- ۴-۲-۳ حرمت ثانوی شبیه‌سازی انسانی ..... ۶۴
- ۳-۳ حکم وضعی شبیه‌سازی انسانی ..... ۶۷
- ۱-۳-۳ حکم وضعی شبیه‌سازی انسانی از منظر علمای شیعه و سنی ..... ۶۷
- ۲-۳-۳ ادله‌ی علمای شیعه و سنی بر احکام وضعی شبیه‌سازی انسانی ..... ۶۹
- ۳-۳-۳ ازدواج ..... ۶۹
- ۴-۳-۳ وجود مادر و پدر ..... ۶۹
- ۵-۳-۳ توارث ..... ۷۲
- ۶-۳-۳ نفقه ..... ۷۲
- ۷-۳-۳ قصاص و دیه در شبیه‌سازی‌شده ..... ۷۵
- ۸-۳-۳ نظریه‌ی علما در مورد شبیه‌سازی انسان در آزمایشگاه ..... ۷۵

#### ۴- فصل چهارم: بررسی وضعیت نسب طفل شبیه‌سازی‌شده و حقوق و آثار و پیامدهای

- شبیه‌سازی ..... ۷۹
- ۱-۴ مفهوم نسب در اسلام ..... ۸۰
- ۱-۴-۱ وضعیت نسب در طفل شبیه‌سازی‌شده ..... ۸۰
- ۱-۴-۲ منشأ انتساب طفل شبیه‌سازی‌شده به پدر و مادر ..... ۸۲
- ۱-۴-۳ نسب طفل شبیه‌سازی‌شده در فقه اهل سنت ..... ۸۳
- ۱-۴-۴ نسب طفل شبیه‌سازی‌شده در فقه شیعه ..... ۸۶
- ۱-۴-۵ نسب طفل شبیه‌سازی‌شده در حقوق موضوعه ..... ۹۳
- ۱-۴-۶ نسب طفل شبیه‌سازی‌شده از دیدگاه علم پزشکی ..... ۹۴
- ۲-۴ حقوق طفل شبیه‌سازی‌شده ..... ۹۷
- ۱-۲-۴ حقوق فردی و اجتماعی ..... ۹۸
- ۲-۲-۴ حقوق خصوصی ..... ۹۸

- ۱۰۷..... حقوق کیفری ۳-۲-۴
- ۱۰۸..... حقوق بین‌الملل ۴-۲-۴
- ۱۰۹..... آثار و پیامدهای شبیه‌سازی ۳-۴
- ۱۰۹..... آثار و پیامدهای مثبت ۱-۳-۴
- ۱۱۰..... آثار و پیامدهای منفی ۲-۳-۴
- ۱۱۴..... آثار و پیامدهای شبیه‌سازی از نگاه علمای شیعه ۳-۳-۴
- ۱۱۴..... آثار و پیامدهای شبیه‌سازی از نگاه علمای سنی ۴-۳-۴
- ۱۱۵..... ضرورت بحث حقوقی و کیفری در مورد آثار و پیامدهای شبیه‌سازی ۵-۳-۴
- ۵- فصل پنجم: نتیجه‌گیری** ۱۱۷.....
- ۱۱۸..... نتیجه‌گیری ۱-۵
- ۱۲۰..... پیشنهادهای ۲-۵
- منابع** ۱۲۲.....
- قرآن کریم..... ۱۲۲
- منابع فارسی..... ۱۲۲
- منابع عربی..... ۱۲۶

## ۱- فصل اول: کلیات

## ۱-۱ پیشگفتار

این پژوهش، با عنوان احکام و آثار شبیه‌سازی انسانی در فقه امامیه و حقوق ایران، به بررسی پیامدهای شبیه‌سازی انسانی و شبهه و اختلافاتی که در این زمینه وجود دارد و احکام آن در فقه شیعه و حقوق ایران می‌پردازد. در این قسمت پس از بیان مسئله، به بیان مواردی از پژوهش‌های صورت گرفته در خصوص پایان‌نامه‌ها، مقالات و یا کتبی که در خصوص این موضوع صورت گرفته، اشاره شده و سپس به کلیات تحقیق که شامل اهمیت و ضرورت، اهداف، سؤالات و فرضیات و شیوه‌ی مطالعاتی در این پژوهش می‌باشد، اشاره شده است.

## ۱-۲ مقدمه

بشر همواره بلندپرواز بوده و سعی نموده است به آرزوهای ناممکن دست یابد. این تلاش موجب گردیده به موفقیت‌های بزرگی نائل شود. سال‌ها قبل انسان علاقه‌مند بود جهان خارج از کره خاکی را بشناسد و آن را به تسخیر خود درآورد ولی تا قبل از اینکه بتواند پرواز کند. این آرزو، در حد توهم و تخیل بود. پس از آن که آدمی برای اولین بار توانست پا بر روی کره‌ی ماه بگذارد، این باور قوت گرفت که قدرت موجود در انسان توانایی انجام کارهای بزرگی را دارد. تولد انسان غیر از روش معمول آن، از آرزوهایی بوده که انسان از سالیان دور در فکر تحقق آن بوده است. در سال‌های اخیر، انتشار خبر موفقیت‌های دانشمندان علم ژنتیک در شبیه‌سازی حیوانات، دنیا را به شگفتی واداشت و متعاقباً شرکت کلوناید مدعی شد، از طریق شبیه‌سازی دختری به نام «حوا» به دنیا آمده است. این تحقیق راجع به جنبه‌های ژنتیک شبیه‌سازی نیست. باین‌وجود برای تجزیه و تحلیل حقوقی و تطبیق آن، با قواعد حقوقی، باید آن را شناخت.

لذا در این پژوهش، به‌صورت مختصر کار آیی و تاریخچه شبیه‌سازی را بیان کرده سپس به تطبیق این مقوله با امور حقوقی و فقهی می‌پردازیم. شبیه‌سازی انسان شناخته نوظهور علم ژنتیک بوده و بر همین اساس در شرع مقدس اسلام و دیگر ادیان الهی راجع به آن اظهار عقیده نشده است. باین‌وجود در مدت کوتاهی که موضوع شبیه‌سازی مطرح شده، تعدادی از فقهای جدید راجع به این موضوع اظهار نظر کرده‌اند. شبیه‌سازی تاکنون به‌صورت جدی در هیچ‌کدام از دانشگاه‌های کشور و تقریباً دنیا مطرح نشده و بعد حقوقی آن نگشوده مانده است.

### ۳-۱ بیان مسئله

شبیه‌سازی یا استنساخ<sup>۱</sup> که به آن کلونینگ<sup>۲</sup> گفته می‌شود، از کلمه یونانی کلون<sup>۳</sup> به معنی قلمه زدن، جوانه زدن و تکثیر کردن گرفته شده است و کلونینگ هم عبارت است از بریدن و تکثیر کردن. شباهت شبیه‌سازی با قلمه زدن در این است که در هر دو روش، عمل تولیدمثل، بدون انجام لقاح انجام می‌گیرد. در قلمه زدن، شاخه یا ریشه‌ای را از درخت جدا کرده و در جای دیگر می‌کارند و بعد از مدتی این شاخه یا ریشه، ریشه دوانده و مواد غذایی خود را از خاک می‌گیرد و رشد می‌کند.<sup>۴</sup> در عمل شبیه‌سازی هم، بدون عمل لقاح، تولیدمثل می‌گردد که توضیح این مطلب خواهد آمد.

در علم زیست‌شناسی، کلونینگ عبارت است از تولد موجود زنده بدون آمیزش جنسی. هر یک از موجودات جدید را، کلون می‌گویند. کلون‌ها از نظر ژنتیکی (وراثت) شبیه هم هستند و اگر تعداد آن‌ها زیاد باشد، تشکیل کولونی<sup>۵</sup> می‌دهند. کولونی عبارت است از گروهی از ارگانیس‌ها و یا گروهی از سلول‌ها که از یک ارگانیس‌م واحد بدون آمیزش جنسی تکثیر یافته باشند و به زبان ساده، کلونینگ عبارت است از کلون سازی؛ یعنی مشابه‌سازی یا دوقلو و چند قلو سازی موجود زنده بدون آمیزش جنسی.<sup>۶</sup> مسئله‌ی شبیه‌سازی یا کلونینگ از پدیده‌های نوپدید، در عالم پزشکی است. شبیه‌سازی، تولید موجود زنده بدون انجام عمل لقاح است و شبیه‌سازی انسان، یکی از مواردی است که واکنش‌ها و عکس‌العمل‌هایی در سراسر جهان برانگیخته است. هر چند در مجموع، با اصل قضیه‌ی شبیه‌سازی، مخالفت نمی‌شود ولی از لحاظ حکم ثانوی به دلیل تالی فاسدهایی که از بعد اخلاقی و حقوقی وجود دارد، باید معتقد به حرمت شد. در مورد اخلاقی یا غیراخلاقی بودن شبیه‌سازی انسان، بحث‌های زیادی صورت گرفته است. بعضی به دلیل اخلاقی از شبیه‌سازی دفاع می‌کنند، اما بسیاری دیگر، به همین دلیل مخالف آن هستند. بعضی از ویژگی‌ها، استعدادها و سجایای اخلاقی از ژن‌ها تأثیر می‌پذیرند. شبیه‌سازی انسان بالغی که ویژگی‌های مطلوب را دارد، می‌تواند به تولید کودکی باقابلیت‌های مشابه منجر شود؛<sup>۷</sup> مثلاً سلول‌های نوبغ را بگیرند و نگهداری کنند و در هر عصر و زمانی، نوبغی تولید کنند.

<sup>۱</sup> خبرنامه حقوق فناوری، ۱۳۸۲، ج ۶، ص ۵۷.

<sup>۲</sup> Cloning.

<sup>۳</sup> Colon.

<sup>۵</sup> Colony.

<sup>۴</sup> خرمی، جواد، ۱۳۸۲، ج ۵۱، ص ۱۶۲.

<sup>۶</sup> اشرفی، ۱۳۷۶، ج ۶، ص ۶۶.

<sup>۷</sup> نورمحمدی، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۳۷.

در مورد زوج ناباروری که در آن، مرد به‌طور کامل نابارور است، شبیه‌سازی می‌تواند به تولید بچه بینجامد. تخمک زن و سلولی از پیکره مرد باهم امتزاج می‌یابند و به‌این ترتیب، هر دو در تولید کودک دخیل می‌شوند. مرد، اطلاعات ژنتیکی را فراهم می‌سازد و زن کارخانه تولید سلول می‌شود. این وضعیت، بسیار اخلاقی‌تر از حالتی است که چنین زوج‌های ناباروری، از اسپرم مرد دیگری استفاده کنند. به وجود آوردن انسان‌های سالم برای جبران خطرهای ناشی از بیماری‌های ارثی نهفته در برخی ترکیب‌های جنسی. با شبیه‌سازی، حیواناتی به وجود می‌آیند که می‌توان از اعضای بدن آن‌ها برای پیوند انسان‌ها استفاده کرد و یا از طریق جراحی ژنتیک، سلول‌های سالم مانده از عضو آسیب‌دیده را به یک عضو کامل تبدیل کرد و یا از موادی که حیوانات در بدنشان تولید می‌کنند، در داروسازی استفاده کرد. اسلام، روابط انسان‌ها را با یکدیگر به‌عنوان یک اصل زندگی مذهبی تلقی می‌کند و در واقع بر اساس حدیثی از قول حضرت رسول، نهمین مذهب، روابط انسان‌ها با یکدیگر را شامل می‌شود و یک‌دهم آن، رابطه انسان با خدا بحثی که مسلمانان در این مورد دارند، بیشتر مربوط به مشکلاتی است که با دخالت تکنولوژی در رابطه اخلاقی عاطفی مرد و همسرش و والدین با فرزندانش اثر می‌گذارد.<sup>۱</sup> برخی معتقدند که، اگر از طریق شبیه‌سازی، فرزندی متولد شوند، ممکن است مسئله نکاح و ازدواج که یک امر طبیعی است، به تدریج برچیده شود و نظام خانوادگی مختل گردد و بسیاری از زنان بی‌شوهر باردار شوند، یا زنی از خودش باردار شود که به‌ظاهر آن دو مادر و فرزند هستند؛ ولی به یک معنا دوقلو هستند. اخلاق جهانی، این عمل را نمی‌پذیرد؛ زیرا باعث اضمحلال نظام خانواده در جوامع بشری می‌شود.<sup>۲</sup> و بسیاری مسائل دیگر در مورد طفل شبیه‌سازی‌شده در صورت ازدیاد و رواج این مسئله در جامعه ما و مسائل کیفری و حقوقی این پدیده هنوز روشن نشده و جا دارد که فقها و عالمان زوایای مختلف این مسئله را روشن و با وضع قوانینی ابهامات این موضوع را مشخص کنند به‌طوری‌که مزایای این تکنولوژی در قالب احکام و قوانین اسلامی برای پیشرفت جامعه ریخته شود.

## ۴-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق

یکی از نگرانی‌های مخالفان شبیه‌سازی، از بین رفتن بنیان خانواده و روابط خانوادگی است؛<sup>۳</sup> چراکه در این فناوری برای تولید کودک نیازی به والدین نیست و سلول هسته را می‌توان از هر کسی گرفت و در سلول تخمک هر زنی قرارداد و در رحم هر زن دیگری کاشت. یکی از موارد مشکل تشخیص روابط خانوادگی، آنجاست که سلول شخص ثالث غیر مرتبط را در تخمک زنی

<sup>۱</sup> ساجدینیا، ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۴۶

<sup>۲</sup> علیان نژادی، ۱۳۸۰، ج ۶، ص ۷۸.

<sup>۳</sup> محمدی، ۱۳۸۱، ج ۳، ص ۶۵.



غیراز همسر قرار داده و سلول بارور شده را در رحم همسر نابارور قرار می‌دهند. فرزند متولد شده در این حالت متعلق به کیست؟ متعلق به دهنده سلول یا صاحب تخمک یا حامل رویان؟<sup>۱</sup> اگر رابطه دهنده سلول و تخمک در نظر گرفته شود چهار حالت پیش می‌آید ۱- دهنده سلول، شوهر دهنده تخمک است ۲- دهنده سلول مرد بیگانه است ۳- دهنده سلول خود دهنده تخمک است ۴- دهنده سلول، زن بیگانه است. در هر یک از فرض‌ها نیز ممکن است مادر جانشین، خود دهنده تخمک باشد یا زن دیگری. که مجموعاً هشت صورت خواهد بود به اعتقاد مخالفان، در هریک از حالت‌ها فرد شبیه‌سازی‌شده، هیچ نسبتی با دهنده تخمک یا مادر جانشین ندارد و تنها از طریق ژنتیکی جفت دوقلوی سلول است به سخن دیگر در همه این موارد فرد تولید شده به شوهر یا همان دهنده سلول ملحق نمی‌شود و نمی‌توان از قاعده فراش استفاده کرد. زیرا در فرض نخست کودک، جفت دوقلوی شوهر زن دهنده تخمک است. در فرض دوم جفت دوقلوی مرد بیگانه است و در فرض‌های دیگر به همین شکل. بنابراین در همه فرض‌ها کودک تولیدشده خواهر یا برادر فرد شبیه‌سازی‌شده خواهد بود. روشن است که این دلیل یک دلیل قاطع در رد شبیه‌سازی نیست درواقع مخالفان صرفاً به طرح یک سلسله سؤالات و ابهامات در مورد نسب و روابط فامیلی میان انسان شبیه‌سازی‌شده و دهندگان سلول و تخمک می‌پردازند. به‌رحال وظیفه علمای فقه و حقوق این است که برای پدیده جدید پاسخ و راه‌حل ارائه نمایند. به نظر می‌رسد با تأملات فقهی و حقوقی بتوان برای مشکل نسب شبیه‌سازی‌شده پاسخی یافت آن‌چنان‌که برخی بین جنین شبیه‌سازی‌شده و مادر رابطه مادری و فرزند برقرار می‌کنند. و چون شوهر را در ایجاد فرزند دخیل نمی‌دانند فرزند را به مادر ملحق می‌کنند. همچنین ممکن است ادعا کنیم چون تخمک، حامل سلول است رابطه دهنده سلول با دهنده تخمک رابطه فاعل و مفعول است. دهنده سلول نقش شوهر و پدري را دارد و دهنده تخمک نقش زن و مادري را دارد، ازاین‌رو برای اینکه مشکل نسب و خانواده پیش نیاید می‌توان با وضع قوانینی شبیه‌سازی را تنها بین زن و شوهر مجاز دانست که شوهر دهنده سلول و زن دهنده تخمک و حامل جنین باشد. دسته‌ای شبیه‌سازی که در آن دهنده سلول یک زن یا فرزند دیگر والدین است را ممنوع اعلام کرد یا دادن سلول از سوی یک زن یا مرد مجرد را ممنوع اعلام کردند. خلاصه طوری که قوانین ازدواج عقد دائم و موقت و احکام زناشویی در مورد دهنده سلول و تخمک و حامل رعایت شود.<sup>۲</sup> جا دارد با ارائه راهکارهای اساسی از طرف فقها و عالمان، حقوق کشور ما هم بتواند برای پاسخ به سؤالات در این مورد جواب‌های منطقی متناسب با حکومت اسلامی و مذهب کشورمان بیابد.

<sup>۱</sup> اسماعیل آبادی، ۱۳۸۷، ج ۲، ص ۳۸.

<sup>۲</sup> اسماعیل آبادی، ۱۳۸۷، ج ۲، ص ۴۵.

## ۵- جنبه‌ی نوآوری تحقیق

احکام و آثار شبیه‌سازی انسان در فقه امامیه و حقوق ایران، در کمتر تحقیقی، به صورت گسترده مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

## ۱-۶ اهداف تحقیق

۱. کشف و استنباط حکم شرعی عمل شبیه‌سازی و تبیین احکام فقهی مربوط به فرد شبیه‌سازی شده.
۲. روشن شدن مزایا و معایب پدیده‌ی شبیه‌سازی در جامعه و شناخت قواعد مربوط به احوال شخصیه‌ی فرد شبیه‌سازی شده از جمله، مسئله‌ی نکاح، ارث و رابطه‌ی نسبی او با خویشاوندان خود.

## ۱-۷ سؤالات تحقیق

### ۱-۷-۱ سؤال اصلی

۱. پیامدهایی که بر شبیه‌سازی انسانی مترتب می‌گردد، چیست؟

### ۱-۷-۲ سؤالات فرعی

۱. شرایط ازدواج طفل شبیه‌سازی شده با منشأ خود که سلول هسته یا تخمک یا حامل می‌باشد، چیست؟
۲. رابطه‌ی طفل شبیه‌سازی شده با صاحب سلول هسته چیست؟

## ۱-۸ فرضیه‌های تحقیق

### ۱-۸-۱ فرضیه‌ی اصلی

به نظر می‌رسد، ایجاد شبیهه و اختلاف در نسبت دادن جنین و احراز رابطه جنین با منشأ خود که متشکل از سلول هسته، سلول تخمک و حامل است، از پیامدهای مترتب بر شبیه‌سازی باشد.

### ۱-۸-۲ فرضیه‌های فرعی

۱. در زمینه‌ی ازدواج طفل شبیه‌سازی‌شده با منشأ خود که سلول هسته یا تخمک یا حامل می‌باشد، شبهات و اختلاف نظرهایی وجود دارد که باید تابع مقررات خاصی باشد که بتوان قوانین ازدواج و نکاح را در مورد دهنده سلول هسته، تخمک و حامل رعایت کرد.
۲. رابطه‌ی فرد شبیه‌سازی‌شده با صاحب سلول هسته رابطه خواهری و برادری است.

## ۹-۱ پیشینه‌ی تحقیق

از آنجاکه مسئله‌ی شبیه‌سازی یکی از مسائل مستحدثه است از تتبع در آرای فقهای قدیم، چیزی در این زمینه یافت نشد اما تعدادی از فقهای جدید راجع به این مسئله نظریاتی داشته‌اند. در مورد اخلاقی یا غیراخلاقی بودن این مسئله نیز اظهارات متفاوت است مثلاً در مورد زوج ناباروری که در آن مرد به‌طور کامل نابارور است، شبیه‌سازی می‌تواند به تولید بچه بینجامد. به این صورت که سلولی از مرد و زن باهم امتزاج می‌یابند و هر دو در تولید کودک دخیل می‌شوند و این وضعیت به مراتب اخلاقی‌تر از حالتی است که چنین زوج‌هایی از اسپرم مرد دیگر استفاده کنند؛ اما برخی دیگر کاملاً مخالف چنین پدیده‌ای هستند و چنین می‌گویند که اگر از طریق شبیه‌سازی فرزندی متولد شوند ممکن است مسئله‌ی نکاح و ازدواج که یک امر طبیعی است به تدریج برچیده شود و نظام خانوادگی مختل گردد. اخلاق جهانی این عمل را نمی‌پذیرد زیرا باعث اضمحلال نظام خانواده در جوامع بشری می‌گردد.<sup>۱</sup> از این گذشته از آنجاکه در شبیه‌سازی فرد تولیدشده کاملاً شبیه فرد صاحب ژن خواهد بود، خطوط سرانگشتان نیز از این شباهت مستثنا نیستند. این خطوط در هر فرد منحصر به همان شخص بوده و عامل مهمی برای جرم‌یابی می‌باشد. با این عمل صاحب ژن می‌تواند جرائمی را مرتکب شود و از چنگال قانون بگریزد و آنگاه عمل خویش را به فرد شبیه‌سازی‌شده، نسبت دهد یا برعکس. بنابراین حقوق و آزادی طرفین سلب خواهد شد. بعلاوه مجرم واقعی هم مشخص نمی‌شود و حق آن شخصی که مورد ظلم و تعدی قرار گرفته از بین خواهد رفت.<sup>۲</sup>

دو دیدگاه پیرامون نسب در شبیه‌سازی از سوی فقهای معاصر مطرح شده است. دیدگاه نخست بیان می‌دارد که به دلیل عدم لقاح طبیعی یا ترکیب اسپرم و تخمک یا همان سلول جنسی زن و مرد، نسب و شبیه‌سازی انسانی موضوعیت ندارد و منتفی است و بدین طریق قائل به فقدان نسب است. دیدگاه دیگر به دلیل صدق عرفی عنوان تولد به وجود نسب در شبیه‌سازی باور دارد که در نتیجه معتقد است، صاحب سلول اگر مذکر باشد، به‌عنوان پدر کودک به حساب می‌آید و اگر

<sup>۱</sup> کیو ویلسون، ۱۳۸۲، ج ۸، ص ۷۸.

<sup>۲</sup> فقیه ۱۳۸۰، ج ۵، ص ۱۶۲.

مؤنث باشد به‌عنوان مادر به‌حساب می‌آید. اما نظر نویسنده‌ی مقاله این است که پدر و مادر صاحب سلول، پدر و مادر فرزند به‌حساب می‌آیند. به‌بیان‌دیگر صاحب سلول و فرزند حاصل از صاحب سلول دوقلوی هم محسوب می‌شوند.<sup>۱</sup>

از جمله پژوهش‌هایی که در این زمینه کار شده عبارت‌اند از:

\*نوبخت و مرادی، در پژوهش خود با عنوان «شبیه‌سازی انسان از دیدگاه ادیان مختلف» آورده‌اند: " تا زمانی که شبیه‌سازی محدود به نسخه‌برداری از احشام و حیوانات خانگی بود، چندان حساسیتی را به‌خصوص در جوامع دینی بر نمی‌انگیخت. حتی بیشتر برای کشورهای پیشگام در این راه امری افتخارآمیز بود. این داستان زمانی رعب‌آور و بحث‌برانگیز شد که پای تولید انسان به میان آمد، چرایی و بایدها و نبایدهای این کار مهم‌ترین پرسش‌های اجتماعی در برابر شبیه‌سازی انسان شدند.<sup>۲</sup> و به این نتیجه رسیده‌اند که در نهایت باید گفت حتی اگر شبیه‌سازی مولد انسان، در سطح ملی و بین‌المللی ممنوع گردد، نباید شبیه‌سازی درمانی را ممنوع اعلام کرد.

\*احمدی و همکاران در تحقیقی با عنوان «شبیه‌سازی یک دخالت و یا یک علم نو»، بیان کرده‌اند: " امکان شبیه‌سازی انسان زمانی مطرح شد که دانشمندان اسکاتلندی در مؤسسه روسلین، «دالی» را تولید کردند. «دالی» که به «دالی گوسفند» شهرت داشت گوسفندی بود که تولید آن در سراسر دنیا با عکس‌العمل‌های متفاوتی از لحاظ علمی و اخلاقی مواجه شد. این کار که در سال ۰۳۳۷ از سوی مجله نیچر به‌عنوان مهم‌ترین تحقیق علمی سال برگزیده شد، در کنار نگرانی‌های اخلاقی بسیار زیادی که در برداشت - چه از سوی علمای مسیحیت و اسلام و چه از سوی مقامات کشورهای مختلف - افق جدیدی در علم ژنتیک پیش روی دانشمندان گشود و امیدواری‌های زیادی برای بهبود زندگی بشر ایجاد کرد. به دلیل حساسیتی که تولید دالی در برداشت، رسانه‌ها توجه خاصی به پدیده شبیه‌سازی نشان دادند، اما این نوع شبیه‌سازی تنها یک نوع خاص از چندین روش شبیه‌سازی موجود در علم پزشکی و ژنتیک است که به شبیه‌سازی بازتولیدی مشهور است.<sup>۳</sup>

\*علیدوستی و مردانی در تحقیق خود با عنوان «مسئولیت گروه پزشکی در شبیه‌سازی رویان‌های انسانی»، آورده‌اند که: " شبیه‌سازی انسان از جمله مسائل جدید در مهندسی ژنتیک به شمار می‌رود که با ظهور اندیشه‌های اعمال آن در خصوص آدمی، باعث پیدایش میدانی بزرگ برای تلاقی

<sup>۱</sup> ایزدی فرد، ۱۳۸۹، ج ۶۷، ص ۶۷.

<sup>۲</sup> نوبخت، ۲۰۱۳.

<sup>۳</sup> احمدی، ۲۰۱۳.